



УДК [94:35.081.74:329.15](477.8)"1939/1941"  
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.04.818>

## СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПІД ЧАС ПЕРШОГО ЕТАПУ РАДЯНІЗАЦІЇ (1939—1941 рр.)

Олександра СТАСЮК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2957-0432>

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,  
Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України,  
вул. Козельницька, 4, 79026, Львів, Україна,  
e-mail: [ol\\_stasuk@ukr.net](mailto:ol_stasuk@ukr.net)

Відстежено поетапне формування радянської гілки влади в західних областях УРСР під час першого етапу радянзації (1939—1941 рр.). *Актуальність* проблеми пов'язана з реформою місцевого самоврядування, яка триває в сучасній Україні і потребує ґрунтовного теоретико-методологічного, філософського та історико-політичного забезпечення.

*Об'єктом* дослідження виступають Ради депутатів трудящих західноукраїнських областей в системі владних відносин радянського суспільства.

*Мета статті* — на основі історіографічних та архівних джерел висвітлити роль та значення місцевих органів влади в західних областях Української РСР впродовж 1939—1941 рр., довести імпортований характер процесу та його повну підконтрольність партійним органам влади, показати неоднозначне сприйняття місцевим населенням радянських новозмін та радянської влади загалом.

Для виконання мети і завдань роботи використано структурно-хронологічний, історико-порівняльний, системний та міждисциплінарний *методи*, які забезпечили об'єктивність та ґрунтовність дослідження.

**Ключові слова:** Українська РСР, західний регіон, радянська влада, представницька гілка влади.

Oleksandra STASYUK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2957-0432>

Candidate of Sciences,

senior researcher of the

Institute of Ukrainian Studies

I. Kryp'iakevych NAS of Ukraine,

4, Kozelnytska Street, 79026, Lviv, Ukraine,

e-mail: [ol\\_stasuk@ukr.net](mailto:ol_stasuk@ukr.net)

### FORMATION AND FUNCTIONING OF THE REPRESENTATIVE POWER BRANCH IN THE UKRAINIAN SSR WESTERN REGIONS DURING THE FIRST STAGE OF SOVIETIZATION (1939—1941)

The problem urgency is related to the local self-government reform, which continues in modern Ukraine and requires thorough theoretical and methodological, philosophical, and historical-political support.

*The study object* is the Workers' Deputies Soviets of Western Ukrainian regions in the system of Soviet society power relations.

*The purpose of the article* is to cover the role and local authorities' significance in the Ukrainian SSR western regions during 1939—1941 on the historiographical basis and archival sources, to prove the imported nature of the process and its full control over party authorities, to show the local population's mixed perception in general. Structural-chronological, historical-comparative, systemic, and interdisciplinary *methods* were used to fulfil the goals and work objectives, which ensured the study's objectivity and thoroughness.

The author notes that as a result of the occupation in the western Ukrainian region, the democratic foundations of the society organization were destroyed and a rigid totalitarian-partocratic regime was established, which operated throughout the USSR. Subordinate to the party committees, the Soviets and their executive committees played a secondary role in the Soviet administrative structures system in the region, which levelled the democracy principle and hindered the Soviets proper influence on the western regions socio-economic development. As a result, socio-economic transformations in the region have been ambiguous and sometimes contradictory. In particular, the nationalization process of large-scale industry and landed and ecclesiastical lands, due to the specific instructions lack from local authorities or their neglect by those responsible, turned into the region looting and its inhabitants. Large-scale shifts in the economic sector due to Soviet economy «chronic diseases» (mismanagement, unbalanced planning, corruption, etc.) did not yield the expected results. And the cooperative institutions reorganization resulted in the destruction of small and medium-sized businesses, which immediately affected the region welfare and the population. The dominance of Soviet emissaries in the power region structures pointed to the Soviet regime occupation, created a alienation wall between the government and the local population, which openly or covertly sabotaged it.

**Keywords:** Ukrainian SSR, western region, Sovietization, a representative branch of power.

**Вступ.** Реформа децентралізації в Україні, яка б мала демократизувати суспільство, підвищити економічну активність, а відповідно фінансову незалежність місцевих громад, знищити корупцію, а в кінцевому результаті — покращити повсякденне життя людей має не лише муніципальне, регіональне чи національне значення, але й — з огляду на геополітичну роль України — відіграє важливу міжнародну роль. Вона підриває легітимність клептоавтократичних порядків держав на пострадянському просторі й здатна стати основним інструментом для їх внутрішньої модернізації, що, своєю чергою, забезпечить лібералізацію та європеїзацію країн Східної Європи. У цьому контексті дослідження радянської управлінської системи на правовому, політологічному та історичному рівнях допоможе виявити наявні патології у сфері місцевого управління, що залишилися цим країнам у спадок від московської комуністичної імперії, та дозволить назавжди подолати її згубний тоталітарний досвід. *Об'єктом* дослідження є Ради депутатів трудящих західноукраїнських областей в системі владних відносин радянського суспільства. *Мета* статті — на основі історіографічних та архівних джерел висвітлити роль та значення місцевих органів влади в західних областях Української РСР впродовж 1939—1941 рр., довести імпортований характер процесу та його повну підконтрольність партійним органам влади, показати неоднозначне сприйняття місцевим населенням радянських новозмін та радянської влади загалом.

Теоретико-методологічним підґрунтям для написання статті стали праці провідних радянологів світу Х. Ардент, Т. Снайдера, Й. Баберовскі, З. Бжезинського, М. Левіна, Р. Арона, Р. Лутфуліна та інших, у яких створено розлогий та багатовимірний контекст досліджуваної епохи, і, зокрема, інтерпретуються адміністративно-правові аспекти функціонування радянської системи влади.

Для виконання мети і завдань роботи використано структурно-хронологічний, історико-порівняльний, системний та міждисциплінарний *методи*, які забезпечили об'єктивність та ґрунтовність дослідження.

**Основна частина.** Легітимувавши свою присутність у західноукраїнському регіоні за допомогою псевдо демократичних процедур, радянський режим розпочав його активну радянізацію, яка передбачала докорінний злам традиційно усталених соціально-

економічних та суспільно-політичних відносин у краї. Відтворення радянської політичної моделі в регіоні розпочалося із руйнування старих польських державних інституцій та запровадження радянських органів влади. Головними елементами цієї системи були партійні структури та карні органи, а радянська гілка, залучаючи широкий актив до Рад, була покликана створювати ілюзію народовладдя. Усі питання, пов'язані з життєдіяльністю регіону, спочатку розглядали на бюро обкомів КП(б)У, і лише після цього з відповідними резолюціями виносили на розгляд Рад, які легітимізували волю партії. Збоїв у цій системі не могло бути, адже робота сесій місцевих Рад курувалася відповідальними партпрацівниками, які визначали дату і тематику засідань, редагували тексти промовців. Дискусії під час сесійних засідань не мали демократичного характеру. Принаймні жодних незапланованих виступів стенограми сесійних засідань не фіксують.

Контроль за діяльністю виконкомів комуністи здійснювали також шляхом кадрових призначень. Склад виконкомів облрад та райрад затверджували на засіданнях бюро обкомів КП(б)У, призначаючи лише «перевірених» людей. Підібрані за таким принципом райкоми призначали голів та секретарів сільрад, а також їхніх виконавчих комітетів. Типовою для новостворених місцевих органів влади була ситуація, коли керівники виконавчих комітетів (обласного, міського та районного рівнів Рад депутатів трудящих) входили до складу відповідних парткомітетів, а заступники голів парткомів займали чільні посади у виконавчих органах влади. Тобто мало місце «своєрідне взаємопроникнення партійних і радянських структур» [1, с. 100], притаманне радянській управлінській системі загалом. У результаті виконками Рад діяли у симбіозі з партійними та вищими управлінськими структурами влади й становили єдину бюрократичну гілку, що витворювало численні неправові колізії в системі управління та значно перешкоджало реалізації повноважень Рад як органів місцевого самоврядування.

На початковому етапі владу на місцях здійснювали обласні тимчасові управління (ОТУ), створені Військовою Радою Українського фронту на базі чотирьох колишніх воєводств (Львівського, Станіславського, Тернопільського й Луцького) у жовтні 1939 р., які покликали до життя міські й повітові тим-

часові управління, а також селянські комітети (селькоми). До складу найвищої управлінської ієрархії увійшли передовсім члени командування Робітничо-селянської червоної армії (РСЧА) та партійні працівники зі східних областей УРСР, спеціально відряджені ЦК КП(б)У для впровадження політики режиму. Так, Обласне тимчасове управління у Львові — очолив М. Мацько, член організаційно-інструкторського відділу ЦК КП(б)У, у Луцьку — В. Бегма, колишній секретар Київського обкому КП(б)У по кадрах, Станіславі — член ЦК КП(б)У М. Груленко, Тернополі — Л. Грищук, перший секретар Київського сільського райкому КП(б)У. Деякі відповідальні посади влада змушена була делегувати місцевим активістам, керуючись головно класовим принципом, коли на перше місце ставилося не ерудицію і компетентність кандидата, а його пролетарське походження і відповідну громадську активність. Тому відділ палива і транспорту львівського тимчасового управління очолив малоосвічений колишній возій пива місцевої пивоварні, а продовольчий відділ — слюсар залізничних майстерень. Істотно впливати на вирішення будь-яких принципових питань, що стосувалися життєдіяльності міста чи повіту, вони, звичайно, не могли. Нижчий щабель нової адміністрації формували на сільських сходах під головуванням представників повітових управлінь або політруків ЧА. Обрані таким чином сількоми найчастіше склалися з бідняків, які не користувалися авторитетом серед односельців [2, с. 161].

Старт запровадженню радянської системи управління тоталітарного зразка в західних областях поклала декларація «Про встановлення державної влади», ухвалена делегатами Народних Зборів Західної України 27 жовтня 1939 р. Її затвердження спочатку на рівні Верховної Ради СРСР і лише після цього — на республіканському недвозначно засвідчує привнесеність ззовні зазначених перетворень. З метою уніфікації територіально-адміністративного поділу регіону та його наповнення новими управлінськими структурами ухвалено указ «Про утворення Волинської, Дрогобицької, Львівської, Ровенської, Станіславської і Тернопільської областей у складі Української РСР», який Президія Верховної Ради УРСР затвердила 17 січня 1940 р. Тоді ж обласні й повітові тимчасові управління, а також волосні та сільські комітети Указом Президії Верховної Ради

УРСР були реорганізовані в обласні, міські, районні, сільські і селищні виконавчі комітети Рад, хоча Ради, які вони мали обслуговувати, обрані не були, адже вибори до місцевих рад у західних областях відбулися лише в грудні 1940 р.

Запровадження нового адміністративно-територіального поділу призвело до стрімкого збільшення кількості адміністративного персоналу, адже на місці чотирьох польських воєводств створено шість областей, які поділено на райони, кількість яких значно перевищувала число колишніх повітів. Наприклад, на місці 14 повітів Львівського воєводства утворено 37 сільських районів та ще 4 міські районні адміністрації у м. Львів [3]. На Волині замість шістьох колишніх повітів створено 30 районів [2, с. 161], у Тернопільській області — 38 районів [4, с. 12] і под. З урахуванням нового адміністративно-територіального поділу до січня 1940 р. в західних областях УРСР у наказному порядку створено 6 облвиконкомів, 202 райвиконкоми, 14 міських, 89 селищних і 4944 сільських виконавчих комітетів Рад [5, с. 317], які функціонували до грудня 1940 р.

Виконкоми затверджували в ручному режимі у складі голови, заступника голови, секретаря та 7—8 членів. Їх очолили партійці зі східноукраїнських областей, а місцеві опинилися на другорядних посадах. Серед десяти членів Львівського облвиконкому був лише один місцевий — лікар Мар'ян Панчишин, якому довірили посаду голови обласного відділу охорони здоров'я [6]. На посадах заступників голів райвиконкомів у області опинилися 9 осіб з місцевого населення і 67 — на посадах завідувачів відділів. У Ровенській області вихідцям з місцевого населення було відведено лише 22 посади заступників голів райвиконкомів і 93 посади завідуючих відділів, а серед членів облвиконкому не було жодного місцевого [7]. Подібною виявилася ситуація на Волині, де станом на квітень 1940 р. заступниками голів райвиконкомів стали лише троє місцевих мешканців [7]. Кількість місцевих переважала у сільрадах, проте коло повноважень голів сільрад було настільки обмеженим, що їх лише номінально можна вважати представниками органів державної влади.

Остаточну трансформацію управлінських структур у регіоні було завершено після виборів до місцевих органів влади, які відбулися 15 грудня 1940 р. Тоді було обрано 6 обласних, 199 районних, 78 місь-

ких, 4 районні в м. Львові, як у найбільшому адміністративному центрі регіону, та 5022 сільських і селищних Рад депутатів трудящих [9, с. 92]. Лише з цього часу можна вести мову про легітимність радянської гілки влади у регіоні, хоча, з огляду на діяльність спецслужб та підконтрольність виборів парткомітетам, вона залишається сумнівною.

До «легітимно обраної» гілки влади знову потрапили переважно прибульці з інших регіонів УРСР, адже кожний чиновник у своїй діяльності хотів опиратися на «перевіренних» людей, а не мати справу з аборигенами, які досить часто трактували проблеми з погляду звичного їм світогляду та не хотіли поступатися власними принципами. Однак кадрової проблеми це не вирішило. Незважаючи на вказівку М. Хрущова ретельно добирати людей для роботи в західноукраїнських областях УРСР, сюди потрапили не «кристалічно-чесні і непохитні більшовики», а «більші й менші пройдисвіти (від яких постаралися позбавитися на Батьківщині)» [10, арк. 66]. Не маючи навичок управління, не знаючи місцевих умов, погано володіючи українською мовою, приїжджі урядовці не завжди справлялися зі ситуацією, що не раз ставило їх у двозначне становище, змушувало порушувати т.зв. соціалістичну законність та вдаватися до необґрунтованого застосування сили. Ситуацію з кадрами в західних областях влучно охарактеризував митрополит Андрей Шептицький у листі до Папської резиденції у Римі від 26 грудня 1939 р.: «Наїхала до нас з Києва й Москви ціла гурма урядовців, канцеляристів та уповноважених, які самі не знають, що мають робити, й мішаються до всього. Кожен урядовець секвеструє, що тільки може, і всім і всюди грозить карою смерті. Виглядає, що більшовицькі урядники мають владу вбивати людей без того, щоб їх кликано до відповідальності» [11 с. 11].

Незадовільні фахові та моральні якості прибулих чиновників створювали плінність кадрів у регіоні, адже чимало відповідальних працівників були звільнені зі займаних посад. Проте, з огляду на нестачу управлінських кадрів, найбільшим покаранням для них було переведення на іншу роботу. Так, секретаря Дрогобицького облвиконкому Чижова за те, що «не справився з роботою, не організував роботу серед апарату, припустився грубих помилок, чим дискредитував себе серед працівників», рішенням обкому від 27 березня 1940 р. було звільнено з посади і

запропоновано... «використати на іншій роботі» [11, арк. 39]. Через не фаховість та зловживання службовим становищем на Тернопільщині були звільнені з посад голови Заліщицького й Бережанського райвиконкомів [12, арк. 62—63]. Наскільки гостро стояла кадрова проблема в західноукраїнських областях свідчить той факт, що найбільше питань, які розглядалися на засіданнях обл- та райвиконкомів, стосувалися саме кадрових призначень. Так, серед 151 питання, розглянутого на бюро Дрогобицького обкому КП(б)У 1940 р., третину (50) було присвячено проблемам з кадрами [13, арк. 56].

Згідно з законодавчими нормами діяльність місцевих Рад націлювалася на керівництво культурно-політичним та господарським життям на своїй території (Конституція УРСР, ст. 74). Тож новостворені місцеві Ради приступили до вирішення проблем життєдіяльності міст і сіл, налагодження роботи закладів торгівлі, охорони здоров'я, освіти, комунальних служб, допомоги біженцям та переселенцям тощо. У регіоні розгорнулася робота з відновлення будівель, знищених під час бойових дій, ремонту шляхів, мостів та іншої інфраструктури. Багато уваги приділялося відбудові і розвитку залізничного транспорту, нафтогазової та лісової промисловості, що сприяло ліквідації безробіття й навіть створило дефіцит кваліфікованих кадрів. Значні державні асигнування, виділені на відновлення діяльності заводів і фабрик, дозволили вже на початку 1940 р. досягти рівня індустріального розвитку регіону початку 1939 р., а незабаром і перевершити його [1, с. 110]. Величезні кошти виділялися також на розширення мережі шкіл, культурно-освітніх закладів, подолання неписьменності. Зокрема у Львові 1940 р. на розвиток народної освіти було асигновано коштів у 9 разів більше, ніж за часів Польщі [14].

Загалом соціально-економічна політика радянської влади в багатьох випадках збігалася з потребами розвитку регіону, тому початково сприймалася населенням прихильно [15, с. 277]. Однак методи, якими досягалися соціалістичні перетворення, та подвійні стандарти нової влади (диктат центру, репресії, відсутність свободи слова, економічна експлуатація населення, всесилля партійних і силових структур тощо) підважували радянський спосіб життя в очах місцевого населення та породжували зневажливе ставлення до представників режиму.

Уже перші постанови та розпорядження нової влади викликали неоднозначну реакцію населення. Відповідно до рішення Народних Зборів місцева влада приступила до націоналізації великої промисловості, банків, поміщицької і монастирської землі, безсоромно прибираючи до рук багатства краю та грабуючи людей. Найбільше постраждали поляки, яким майже виключно належали велика промисловість та земля. Станом на квітень 1940 р. у регіоні було експропрійовано понад 2200 великих і середніх промислових підприємств, 414 банків, 1500 дрібних кредитних установ [5, с. 310], які перейшли у власність держави. Процес націоналізації здійснювався чиновниками надзвичайно нерозбірливо через відсутність чітких вказівок, критеріїв і підходів до їхньої роботи. До того ж, члени націоналізаційних комісій, створених при обл- та райвиконкомах, використовуючи безкарність та кругову поруку, що процвітала в управлінських структурах, часто перевищували свої повноваження, нехтували власними постановами та нормами закону з метою наживи. Зокрема у Стрию, Ходорові і Самборі на Дрогобиччині в процесі націоналізації великих промислових підприємств ревізували помешкання та приватні речі їх власників, через що на складах опинилися меблі, посуд і навіть жіноча білизна [13, арк. 31]. Після втручання відповідних органів речі наказано повернути власникам, проте багато майна зникло безслідно, адже його опис зумисне проводився недбало.

Разом з фабриками і заводами влада ревізувала дрібні майстерні, цехи, пекарні, кондитерські, крамниці тощо, власників яких також пограбовано. Зокрема у Кіцманському районі Чернівецької області працівники райвиконкому проводили незаконні обшуки у помешканнях власників крамниць, вилучаючи та привласнюючи їхні особисті речі [16, арк. 8], а у Глибоцькому районі — скуповували незаконно ревізоване майно через кооперацію, а частину не облікованого майна без будь-яких документів передали на баланс райпарткому [17, арк. 24—27].

Не менше зловживань було вчинено представниками влади під час націоналізації житлового фонду, адже приїжджі посадовці потребували помешкань для себе та своїх родин, які не завжди вдавалося отримати законним шляхом. З ордером, а часом і без нього, «визволителі» самовільно займали омешльовані квартири, виганяючи їх власників у підвальні

приміщення будинків чи просто на вулицю, не пропонуючи нічого взамін. У кращих випадках останні були змушені ділити свою квартиру із сім'єю «радянського вельможі» [18]. Беззаконня творилося під прикриттям офіційних рішень та постанов місцевих органів влади. Зокрема захоплення житлових площ у м. Ровно чиновники здійснювали відповідно до постанови бюро Ровенського обкому КП(б)У від 31 серпня 1940 р., якою міськком партії і міськраду зобов'язали провести роз'яснювальну роботу серед приватних домовласників про передачу зайвої житлової площі під квартири чиновникам, звільнивши таким чином до 20 вересня 1940 р. не менше 150 квартир [19, с. 68—69]. У Львові спеціальні комісії при міськомі та райвиконкомах, які виконували постанову облвиконкому від 25 грудня 1939 р. про націоналізацію 6 тис. будинків поміщиків, капіталістів і великих домовласників, вилучали на користь держави нерухомість людей, які зовсім не підпадали під дію згаданої постанови [1, с. 110]. До 27 листопада 1939 р. лише до диспозиції апарату НКВС та Червоної армії у Львові було передано 1004 помешкання [18]. Самоуправство властей викликало хвилю обурення серед містян, через що лише протягом першої половини січня 1940 р. до райвиконкомів міста Львова надійшло 274 заяви про незаконну націоналізацію і опис майна [1, с. 110]. Подібна ситуація склалася й у інших областях. Лише на одному із засідань президії Тернопільської міськради (19 березня 1940 р.) було розглянуто більше двадцяти заяв мешканців міста зі скаргами на несправедливу націоналізацію їх майна [20, арк. 86—87]. Рівно ж непоодинокими були випадки, коли посадовці за відповідне винагородження повертали власникам майно, що підлягало націоналізації.

Численні непорозуміння з правами власності на об'єкти нерухомості виникали також через втручання у роботу місцевих органів влади працівників парткомів, які часто нав'язували головам виконкомів свої рішення або відміняли постанови останніх. Так, постановою Бюро Чернівецького обкому КП(б)У було відмінено рішення міськради про відведення приміщення санаторію «Гора» під лікарню для залізничників і передано його у розпорядження командування ЧА для розміщення військових гарнізонів [21, арк. 1], чим зневажено радянське народовладдя в очах місцевого населення. Однак винні у зловжи-

ваннях чиновники покарані не були, адже новоутворені суди та прокуратура, знаходячись під тиском парткомітетів, часто продукували потрібні владі вердикти. Найчастіше справа взагалі не доходила до суду, а закінчувалася адміністративними рішеннями та доганами по партійній лінії. Так інструктор по кадрах Чернівецького обкому КП(б)У Трофанчук з приводу зловживань районних керівників області під час націоналізації заявив, що у стосунку до цих осіб треба обмежитися організаційними висновками, а судити не варто [17, арк. 27].

Знищивши стару адміністративну систему та пограбувавши регіон під виглядом націоналізації, представники режиму не зуміли скористатися одержаними активами. Дуже швидко в роботі партійних та державних структур західноукраїнського регіону стали проявлятися недоліки, притаманні управлінській гілці СРСР загалом (надмірна централізація, засилля вказівок «згори», заідеологізованість, бюрократія), що призводило до дисбалансу в роботі не лише місцевих Рад, але й багатьох галузей промисловості і торгівлі. Націоналізовані та підпорядковані принципів командно-директивної економіки великі та малі підприємства з першого ж дня «лихоманило» через незбалансоване планування, нерациональне використання виробничих потужностей, штурмівщину, гонитву за показниками коштом якості продукції тощо. Не сприяли ефективності роботи державних підприємств масові звільнення фахівців (переважно поляків) та перетворення решти працівників у різновид найманої робочої сили з фіксованою зарплатнею та повним відчуженням від засобів виробництва, що позбавляло людей стимулів до високопродуктивної праці. Ситуацію ускладнювали нерациональні постанови місцевих властей, що бралися регулювати організацію роботи місцевих підприємств. Так президія Тернопільського облвиконкому рішенням від 20 грудня 1939 р. запровадила єдині вихідні дні у державних і кооперативних установах м. Тернопіль і Тернопільської області, що мали припадати на 6, 12, 18, 24 і 30 числа кожного місяця, незалежно від дня тижня [4, с. 165]. Відповідно неділя, коли люди звикли відвідувати церкву, ставала робочим днем, що не могло не вплинути на ставлення місцевих робітників до праці. У результаті майже половина підприємств державної промисловості і артілей промислової кооперації систематично

не виконували плани, що негативно позначалося на місцевому бюджетному господарстві.

Розпустивши Ревізійний союз українських кооперативів та об'єднавши дрібних товаровиробників у неефективні промислові артілі (укоопспілки), влада зруйнувала десятиліттями налагоджуваний господарський механізм, що призвело до ліквідації середнього класу та негайно позначилося на фінансово-економічному становищі регіону та людей. Уже взимку 1939—1940 р. у містах почав відчуватися брак продуктів харчування, що породив таке явище як спекуляція. У результаті стрімко злетіли вгору базарні ціни. Зокрема в січні-лютому ціни на вершкове масло, молоко, яйця, порівняно з довоєнним часом, збільшились у середньому в 20 разів, а на хліб за час від 15 грудня 1939 р. до 15 лютого 1940 р. — у 4—5 разів, на м'ясо (яловичину і свинину) — у 5—7 разів [1, с. 105—106].

Причина різкого погіршення забезпечення населення необхідними товарами полягала не лише в розбалансуванні економіки краю, але й халатному ставленні до своїх обов'язків місцевих чиновників. Доповідаючи урядові про стан справ у Тернопільській області станом на 29 вересня 1940 р., нарком внутрішніх справ УРСР І. Серов констатував, що незадовільне забезпечення необхідними товарами мешканців м. Тернополь пов'язане з тим, що Міськторг не вибирає своєчасно виділені йому фонди. Так ще у червні Тернопільторг отримав наряди на 40 т цукру та 160 т гасу, проте станом на 15 вересня ці фонди залишалися на складах у постачальників. Рівно ж, текстильних товарів, виділених місту на суму 502 тис. руб., у торгіву мережу потрапило лише на 20 тис. руб., одягу з 640,6 тис. руб. вибрано 13 тис., мила туалетного з 70 тис. руб. вибрано 20 тис. [22, арк. 106—107]. І. Серов також також вказував на факти порушення фінансової дисципліни серед працівників Тернопільторгу, випадки корупції, крадіжок та розтрат на суму майже 30 тис. руб., безвідповідального ставлення до зберігання продуктів на складах, що призводило до їхнього псування тощо [22, арк. 106—107]. У Городоцькому районі Львівської області, внаслідок незадовільної роботи Райспоживспілки та Райзмішторгу, постачання населення хлібом та необхідними товарами також відбувалося з перебоями, що призводило до величезних черг у магазинах [22, арк. 107]. «У другій полови-

ні січня 1940 р. у Львові почався голод, — згадував професор Я. Дашкевич. — У першу окупаційну зиму в меню багатьох родин переважала «смажена» на воді цибуля і картопляні плячки, печені на блясі. На блясі також пекли коржі з борошна, замішаного на воді та солі» [23].

Прикметно, що фінансові та економічні негаразди регіону ніяк не позначилися на становищі місцевої номенклатури, яка, «нехтуючи декларованими принципами комуністичної моралі, узаконила приховану від народу систему пільг і привілеїв стосовно матеріально-побутового забезпечення себе і своїх сімей» [1, с. 107]. Для представників нової влади було організовано магазини закритого типу, де продавалися дефіцитні товари, ідальні зі значно калорійнішим меню, ніж у звичайних закладах харчування, привілейовані заклади медичного обслуговування та відпочинку тощо. Зокрема вирішенням побутових проблем високопоставлених чиновників у Львові займався особисто голова Львівського облвиконкому М. Козирєв, який на початку 1940 р. телеграфував до Наркомторгу УРСР: «Згідно нашої домовленості прошу дати вказівку про відвантаження для відп[овідальних] працівників обкому партії і облвиконкому 10000 пачок високоякісних цигарок, 1000 клгр. вершкового масла, 200 клгр. ковбаси, 50 ящиків різних консервів, 1500 клгр. копченої риби, 500 клгр. ікри, 500 клгр. сиру (голландського)» [1, с. 107]. Чимало працівників місцевих органів влади зловживали службовим становищем, коли йшлося про отримання пільг, або поводитися нетактовно, демонструючи свою зверхність щодо підлеглих, а особливо представників місцевого населення. Зокрема інструктор Хотинського райвно Зорін (Чернівецька область) вимагав подати йому на обід у місцевій ідальні рибу в той час, коли в меню була лише курятина. А коли буфетниця пояснила йому, що не може виконати його замовлення, незадоволений чиновник наказав завідувачу звільнити її [24, арк. 2]. Зрозуміло, що подібні факти не проходили повз увагу місцевих мешканців і формували у свідомості населення ставлення до влади як до привілейованої касты.

Важливою частиною функціонування місцевих органів влади була організація бюджетного господарства. Наповнення місцевих бюджетів здійснювалося передовсім за рахунок посилення фіскального тиску на населення, адже більшість націоналізованих фа-

брик і заводів, будучи підпорядковані союзним міністерствам і відомствам, не давали прибутку у місцеві бюджети, інші — працювали неефективно. Найбільшого визиску зазнавали селянські господарства не усупільненого сектора, які давали понад 90% сільськогосподарської продукції. Ще одним зручним способом поповнення місцевих бюджетів була кампанія реалізації державних позик, з якою західні українці зіштовхнулися вперше. Кампанія мала добровільно-примусовий характер, тож позичати гроші державі на довгостроковий термін змушені були всі працюючі.

Процес розподілення місцевих коштів відбувався під контролем парткомітетів та передовсім враховував інтереси номенклатури. Зокрема проект місцевого бюджету Тернопільської області на 1940 р., затверджений облвиконкомом 5 січня 1940 р., передбачав видатки в сумі 208,3 млн крб., з яких на сільське господарство — 7,02 млн крб., транспорт і зв'язок — 0,55 млн крб., шляхове господарство — 9,94 млн крб., комунальне господарство — 11,6 млн крб., соціально-культурні заходи — 13,36 млн крб. (освіта — 9,39 млн крб., охорону здоров'я — 3,4 млн крб., соціальне забезпечення — 5,53 млн крб., фізкультуру і спорт — 0,17 млн крб.). У той же час видатки на утримання місцевих органів управління становили 41,4 млн крб.: з них на обслуговування управлінських структур йшло 20,7 млн крб., матеріально-технічне забезпечення — 2,4 млн крб.; на інші видатки, в тому числі на капітальний ремонт приміщень виконкомів і Рад — 4,2 млн крб. [4, с.167] Тобто найбільш витратну статтю місцевого бюджету становило утримання і обслуговування армії місцевих чиновників.

Найбільшого спротиву впровадження радянських ново змін зазнавало на селі, що було пов'язано як з приватновласницькою психологією місцевих селян, так і шаблонними методами діяльності нової влади, яка намагалася реалізувати тут сценарій колективізації селянських господарств, здійснюваний більшовиками в 1930-х роках на Великій Україні. Однак прошарок незаможного селянства, на підтримку якого представники влади могли б розраховувати, в західноукраїнському суспільстві був незначним, тож точки опертя для нової влади на селі не існувало.

Для реалізації земельної реформи при селянських комітетах, а згодом при сільських Радах утворено зе-

мельні комісії, які діяли під керівництвом райвиконкомів і районних партійних організацій та займалися конфіскацією та розподілом поміщицьких, державних, осадницьких та монастирських земель. Відповідно до Постанови ЦК КП(б)У і РНК Української РСР від 24 березня 1941 р. «Про встановлення граничних норм землекористування на один селянський двір по Волинській, Дрогобицькій, Львівській, Ровенській, Станіславській і Тернопільській областях УРСР» майже 0,5 млн безземельних і малоземельних селян одержали в користування понад 1 млн га поміщицької землі. Проте ця постанова не ліквідувала явище «земельного голоду» на селі, адже далеко не всі малоземельні та безземельні селяни отримали визначені Постановою розміри земельних наділів, оскільки значна частина конфіскованої землі (1,5 млн га) перейшла у власність держави [25, с. 59]. Так станом на 24 березня 1940 р. у Волинській області конфісовано поміщицької та церковної землі 297157,72 га, з яких селянам передано лише 137068,88 га (46%); у Ровенській області націоналізовано 540561 га, а передано у користування колгоспам та селянам лише 105197 га (20%). Зосередження у державному резерві землі свідчило про те, що радянська влада не була зацікавлена у розвитку індивідуального селянського виробництва, а, навпаки, вела підготовку до його ліквідації [26, с. 99]. До того ж далеко не всі селяни погоджувалися обробляти поміщицьку землю чи брати в користування панську худобу, боячись повернення старих порядків [27, с. 11]. Зокрема такі випадки зафіксовано у с. Перковці та інших селах Кельменецького району Чернівецької області [24, арк. 4].

Процес колективізації селянських господарств, започаткований владою на початку 1940 року, позбавив селянство отриманих земельних наділів, що одразу ж викликало невдоволення й протидію людей, які звикли до одноосібного господарювання [30, с. 222—223]. З метою пришвидшити колективізацію місцеві органи влади почали повсюдно підміняти принцип добровільності грубим адмініструванням та фінансовим тиском, однак зробити це було непросто через відсутність відповідних кадрів. Серед західних українців майже не було досвідчених управлінців, адже всі адміністративні пости у міжвоєнний період тут обіймали поляки. Після їхньої депортації влада позбулася не лише антирадянськи налаштова-

ного елемента, а й фахового управлінського резерву. Таким чином, у сільрадах та їх виконкомах, які майже виключно склалися з місцевого населення, опинилися люди неграмотні, забиті нуждою, які не мали навичок адміністрування та не користувалися авторитетом. Не маючи освіти, ці люди часто ухвалювали абсурдні рішення або такі, що не відповідали законодавчим нормам, чим дискредитували нову владу, замість виступати її опорою. Так, відповідно до рішення Осовецької сільської Ради Олеського району Львівської області селяни не мали права продавати сільськогосподарські продукти приватно, а лише через кооперацію [8, с. 104]. На Тернопільщині Зборівська сільська рада Зборівського району самочинно встановила торговий збір на свою користь із продажу селянами худоби на ринку: з коней і великої рогатої худоби — по 1 крб., зі свиней — по 0,5 крб., з підсвинків — по 0,3 крб, а Скородинська сільрада Білобожницького району — спеціальний податок «Для оплати оренди приміщення під школу» із розрахунку 1 крб. з 1 моргу землі [4, с. 163], що також не мало законних підстав і було опротестовано прокуратурою. У с. Яблуниця Путильського району Чернівецької області сільрада винесла постанову про стягнення зі заможних селян по 4 руб. для оплати Комісії, яка здійснювала перерозподіл земельних наділів [16, арк. 6]. Тобто люди зі своєї кишені мали оплачувати роботу чиновників, які відбирали у них землю. Рівно ж члени Рудківської сільради (Дрогобищина) постановили, що міліціонеру Мудрику зарплату мають платити громадяни села [28, арк. 57]. «Ми маємо також постанову, — зауважив голова Дрогобицького обкому КП(б)У на одній з нарад, — де сільрада зобов'язує Івана одружитися з Одаркою і видати їм три морга поля» [29, арк. 30]. Чимало проблем у новообраних голів сільрад викликало оформлення документації, адже раніше їм не доводилося мати справу з діловодством. Так, на Львівщині один голова сільради надіслав у район прохання про послугу для священника наступного змісту: «Любезний тваришу комісар... дозвольте цьому селянину привезти три літри вина для ксьондза» [28, арк. 57].

Попри те, що біля керівництва сільрад опинився легко маніпульований елемент, впровадження земельної реформи довгий час пробуксовувало, адже одномоментно зруйнувати стосунки, які уклалися



між людьми на селі десятиліттями, виявилось неможливим. Селяни противилися колективізації, правдами і неправдами намагалися зберегти свою землю, через що процес розкуркулення носив вибірковий характер. Так, актив Метенівської сільради Зборівського району Тернопільської області розкуркулював середняків, які мали по 10—15 моргів поля, а куркулів, яким належало по 40—50 моргів, до списків для розкуркулення не включали, бо останні перебували в родинних або приятельських стосунках з керівництвом сільської ради [4, с. 163]. У с. Будище Сторожинецького району Чернівецької області конфісковану у куркулів землю внаслідок певної протекції надавали передовсім не безземельним, а малоземельним селянам [24, арк. 2].

Серед українського селянства не знайшла всезагальної підтримки кампанія депортації польського елемента, оголошеного владою «ворогами народу», що мало послугувати легітимною підставою до їх виселення. Незважаючи на утиски, яких українські селяни зазнавали з боку польських поміщиків, лісників та осадників, вони часто виявляли співчуття до їхнього теперішнього становища. Хоча сільські Ради під керівництвом новоприбулих функціонерів масово фабрикували групові звернення селян, у яких останні прохали визволити їх від «панського ярма... від такої сволочі, яка знову оживає і буде боронитися під різними масками» [19, с. 57—58], водночас зафіксовано чимало випадків, коли селяни просили представників влади не виселяти їхніх односельців-поляків або переховували їх від депортації. Наприклад, мешканці с. Городок (тепер Рівненський р-н Рівненської області) Ровенської області тривалий час переховували від переслідування органів НКВС місцевого барона Ф. Штейнгеля [19, с. 63]. А у Львівській області члени однієї з сільрад видали довідки виселеним осадникам семи господарств, щоб їх повернули на попереднє місце проживання. Облвиконком негайно прийняв рішення розформувати цю сільраду та обрати «справедливих людей, радянських, які будуть захищати інтереси народу, інтереси батьківщини» [28, с. 55—56].

Особливо чужими та неприйнятними для західних українців були зміни у ідеологічній та духовній площинах. Суспільно-політична ситуація, з якою зіштовхнулися радянські емісари у західноукраїнському регіоні, різко відрізнялася від обстановки

у інших областях УРСР та СРСР загалом. Проте прибулі посадовці не звертали на це уваги, ламаючи місцеві звичаї і традиції, уражаючи національні та релігійні почуття людей. Зокрема напружена ситуація в регіоні склалася у зв'язку з намаганнями нової влади насаджувати атеїстичну пропаганду. Високий ступінь релігійності населення був настільки несподіваним і незрозумілим явищем для партфункціонерів зі східноукраїнських земель, що вони не знали як діяти у окремих ситуаціях. Зокрема традиційне привітання галичан «Слава Ісусу Христу» викликало у приїжджих стан розгубленості та змушувало почуватися якщо не у ворожому, то в чужому середовищі, що, своєю чергою, формувало відповідне ставлення до цих проблем. Хоча влада намагалася не форсувати цих питань, проте окремим посадовцям не терпілося обернути аборигенів у свою віру. У регіон завезено велику партію антирелігійної літератури, для населення організовано численні лекції на відповідну тематику. Особливої уваги надавалося антирелігійному вихованню дітей та молоді. З переходом в освітніх закладах на радянські програми адміністрація почала вимагати від учителів обов'язкового включення до робочих планів атеїстичних заходів та наведення мало не на кожному уроці антирелігійних прикладів [32, с. 150]. Були навіть спроби закривати культові споруди, які у документах комунальних господарств позначалися як «бросові». Так на Ровенщині 6 грудня 1940 р. голова Дубенського міськвиконкому Давиденко вирішив передати у розпорядження виконкомові греко-католицьку церкву. Заволодівши ключами від храму, він самовільно відчинив його, наказав витягнути з підземелля труни із забальзамованими рештками померлих та виставив їх на огляд. Він же організував збори єврейських релігійних громад щодо передачі міськвиконкомові кількох синагог, у одній із яких було влаштовано клуб, у іншій — готель [31, арк. 60]. У м. Мізоч Здолбунівського району представники місцевої влади зруйнували усипальницю родини Дуніних-Карвіцьких, що знаходилася в підвалі римо-католицького костелу, винесли на смітник саркофаги з тілами, викинули і порубали унікальний орган. Анновільський домініканський жіночий монастир було націоналізовано й передано в користування сільській раді та школі [19, с. 62]. Влада ліквідувала також церковні навчальні і наукові установи,

а їхнє майно — конфіскувала. Зокрема лише у Львові припинили діяльність греко-католицька Богословська академія, духовна семінарія, Богословське наукове товариство, було закрито теологічний факультет Львівського університету та римо-католицьку духовну семінарію [1, с. 114]. Пограбовані та зневажені очільники конфесій і релігій правдами і неправдами шукали шляхів на еміграцію, адже ставали предметом стійкого зацікавлення спецслужб.

Тоталітарна система управління, що характеризувалася тотальним відчуженням народу від власності й політичної влади, всеосяжним контролем компартійної верхівки над цілістю життя країни, виявилася малопривабливою для мешканців західноукраїнських територій, які звикли до громадського урядування. Зловживання владою, кругова порука чиновників, безкарність, некультурність новоявленої «еліти» справляли на населення гнітюче враження. Мешканець с. Висоцьк Ярославського повіту Львівської області І. Маковецький, згадуючи про початковий період урядування радянської влади, писав: «Коли восени 1939 р. прийшли до Висоцька більшовики, тоді все населення села зовсім вилікувалося з проросійського ставлення. Такої гуртової бридоти наші люди ще ніколи у своєму житті не зустрічали» [33, с. 178]. Найбільше обурювалися поляки, яких, незважаючи на депортації, залишилося у регіоні чимало. «...Що відбулося! Що відбулося! — писала у своєму щоденнику мешканка м. Дубно Ровенської області С. Курцвайль, — За 18 днів так знищити державу, так насильно роздавити... На сьогодні все втрачено. Щасливий лише той, хто не живе. Іноді мені здається, що я втрачаю глузд» [19, с. 82]. А мешканець м. Ровно, колишній капрал польської армії Д. Муляр висловився ще радикальніше: «Гітлера треба сюди, щоб він скинув бомбу і розбомбив би все місто разом з радянською владою...» [19, с. 74]. Зацікавлення й заангажованість у пропаговані радянські цінності згасали з кожним днем. Масла у вогонь підливали чутки про кількість заарештованих та вивезених до Сибіру, що передавалися від хати до хати в режимі «сарафанного радіо». Ситуація загрожувала вийти з-під контролю, про що свідчать слова мешканця с. Дарабани Хотинського району Чернівецької області Тимофія Перепелюк з середняків, який, реагуючи на утиски селян-одноосібників, сказав: «У м. Хотині повісився один візник через те, що на нього наклали вели-

кий податок. Він дурень, потрібно було заколоть дві-три години (в особі комуністів), а потім вішатися, то хотя б було не дурно. Тут ще не один завішається, тут і чорт не витримає» [34, арк. 5].

Представники режиму змушені були вживати додаткових заходів для власної безпеки. Постановою Політбюро ЦК ВКП(б) «Питання західних областей України» від 4 квітня 1940 р. керівникам районних та міських рад, а також виконавчих органів влади було дозволено носіння зброї. За два тижні Генштаб РСЧА організував у регіоні роздачу 1800 револьверів з набоями до них [35, с. 151—152]. «Демократично обрана влада» готувалася стріляти у власних громадян заради збереження свого владного становища. Попри шалений ідейно-політичний тиск та діяльність спецслужб, які прицільно вилучали з життя потенційно небезпечних для влади осіб, напруга у регіоні продовжувала наростати. Соціальний вибух попередив лише початок радянсько-німецької війни, яку більшість західних українців сприйняли як надію на визволення.

**Висновки.** Отже, внаслідок встановлення радянської влади у західноукраїнському регіоні було зруйновано демократичні засади організації суспільства та насаджено жорсткий тоталітарно-партократичний режим, який діяв на всій території СРСР. Принцип поділу влади був заміщений принципом єдності влади трудящих мас, уособленням якого виступали Ради, міцно вмонтовані у владну вертикаль, що нівелювало принцип народовладдя. Вирішального значення у здійсненні радянізації західноукраїнських областей УРСР система Рад не мала, адже у прийнятті найважливіших рішень, які стосувалися політичного, економічного та культурного життя регіону, пріоритет належав союзним і республіканським партійним органам влади. Проте, виступаючи ретрансляторами партійних постанов і розпоряджень, вони, все ж, відіграли певну роль.

Внаслідок насадження директивно-командної економічної системи та формалізації діяльності Рад суспільно-економічні перетворення у регіоні мали неоднозначний, а часом суперечливий характер. Зокрема процес націоналізації великої промисловості та поміщицьких і церковних земель через відсутність конкретних вказівок місцевих органів влади або нехтування ними з боку відповідальних осіб обернувся пограбуванням регіону та його мешканців. Не дали

очікуваних результатів широкомасштабні зрушення у господарському секторі через «хронічні хвороби» радянської економіки (безгосподарність, незбалансоване планування, корупція тощо). Цілковитої ліквідації безробіття влада досягла не лише за рахунок модернізації економіки регіону, але й арештів та депортації армії польських чиновників, підприємців, військовослужбовців, визнаних ворогами радянської влади. А користь від запровадження української мови у школах і вузах нівелювалася змістом радянської системи освіти, побудованої на глорифікації радянського способу життя та антирелігійній пропаганді. Формальне становище Рад сприяло встановленню в суспільстві подвійної моралі, адже громадяни вимушено ставали мовчазними учасниками процесу імітації народовладдя. Засилля радянських емісарів у владних структурах регіону вказувало на окупаційність радянського режиму, витворювало стіну відчуження між владою та місцевим населенням, яке явно або приховано її саботувало.

1. Луцький О. Львів під радянською окупацією 1939—1941 рр. *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2006. Вип. 7. С. 89—119.
2. Кучерепа М., Вісин В. Радянський режим на Волині (1939—1941 рр.). *1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23—24 вересня 1999 р.* За ред. К.К. Кондратюка. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. С. 160—70.
3. *Вісті.* 1940. 8 січня.
4. Кравчук Л.В. *Суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації на Тернопільщині (вересень 1939 — червень 1941 рр.). Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 — історія України.* Львів, 2020. 668 с.
5. *Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною.* За ред. Ю.Ю. Сливки. Київ: Наукова думка, 1989. 482 с.
6. *Вільна Україна.* 1939. 20 груд.
7. Кульчицький В., Кондратюк С. *Встановлення радянських органів влади в Західній Україні у 1939—1941.* URL: <http://radnuk.info/home/24876-----1939-1941-----c.htm> (19.06.2020).
8. Терлецький В.М. *Ради депутатів трудящих Української РСР в період завершення будівництва соціалізму (1938—1958 рр.)* Київ: Наукова думка, 1966. 379 с.
9. Постанова бюро Рівненського обкому КП(б)У від 21 травня 1940 р. *Державний архів Рівненської області (далі — ДАРО).* Ф. 400. Оп. 1. Спр. 5.
10. Реабілітовані історією. Львівська область. Кн. друга: м. Борислав, Бродівський район. Голова ред. колегії Ю. Підлісний, упор. В.Савчак. Львів; Київ: Астролябія, 2014. С. 11.
11. *Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО).* Ф. 5001. Оп. 1. Спр. 16.
12. Стенограма першої обласної партійної конференції 23—25 квітня 1940 р. *Державний архів Тернопільської області (далі — ДАТО).* Ф. П.-1. Оп. 1. Спр. 3.
13. Стенограма I-ї Дрогобицької обласної конференції КП(б)У. 27—28.04.1940 р. *ДАЛО.* Ф. 5001. Оп. 1. Спр. 3.
14. Луцький О. «Радянізація» Львова: вересень 1939 — червень 1941 рр. URL: <https://map.lviv.ua/statti/luckij2.html> (5.07.2021).
15. Мишчак І. Соціально-економічні та культурні перетворення на західноукраїнських землях після включення їх до складу УРСР: новітня історіографія. *Історико-географічні дослідження в Україні.* Київ, 2009. № 11. С. 276—287.
16. Справка о нарушениях Революционной законности в Черновицкой области за 1940 год. *ДАЧО.* Ф.1. Оп. 1. Спр. 27.
17. Справка о проверке поступивших заявлений на имя Обкома КП (б)У от т.т. Гаражи — председателя Глыбокского райисполкома, Брюховича — директора мельницы, бывшего штатпропа Глыбокского РК КП(б)У. *ДАЧО.* Ф. 1. Оп. 1. Спр. 86.
18. Пагіря О. *Життя в умовах радянської окупації Західної України у 1939—1941 роках.* 2013. URL: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=253> (13.06.2021)
19. Самсонюк Т. *Поляки Рівненщини в умовах становлення радянського тоталітарного режиму (1939—1941 рр.) Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 — історія України.* Острог, 2015. 285 с.
20. Постанова президії Тернопільської міської ради від 19 березня 1940 року «Розгляд заяв про невірну націоналізацію майна». *ДАТО.* Ф. Р-9. Оп. 1. Спр. 105.
21. Постанова Бюро Чернівецького обкому КП(б)У «Про розміщення військових частин гарнізона» від грудня 1940 р. *ДАЧО.* Ф. 1. Оп. 1. Спр. 4.
22. Голові Раднаркому України тов. Корнійцю Л.Р. 1940 р. 29 вересня. *ГДА СБУ.* Ф. 16. Оп. 33. Спр. 27.
23. Стадник Г. *Від окупації до окупації: Львів у 1939—1941 роках.* URL: <https://p.dw.com/p/JENc> (21.08.2009).
24. Довідка про факти порушення рев-законності по районах Чернівецької обл. станом на 14.X.1940 р. *ДАЧО.* Ф. П.-1. Оп. 1. Спр. 27.
25. Баран В., Токарський В. *Україна: західні землі: 1939—1941 рр.* Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 448 с.
26. Махаринець М.Є. *Еволюція правового регулювання земельних відносин на Волині в 1939—1960-х роках. Дисертація на здобуття наукового ступеня док-*

- тора філософії (спеціальність 081 — право). Київ, 2021 244 с.
27. Півоварчук В.М. Соціально-економічні процеси у західних областях України (вересень 1939 — червень 1941 років): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю: 07.00.01 — історія України. Рівненський державний гуманітарний ун-т. Рівне, 2000. 16 с.
  28. Стенограма голів сільрад Львівської області. ДАЛО. Ф. Р-221. Оп. 1. Спр. 177.
  29. Стенограма наради секретарів міськкомів, райкомів КП(б)У, та відділів кадрів радянських, господарських організацій Дрогобицької області про підбір, висування та облік кадрів. 1940. 17 травня. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 20. Спр. 7397.
  30. Головка М.Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939—1945 рр.: Монографія. Київ: Олан, 2004. 704 с.
  31. Кобринович І.М. Організація та діяльність репресивно-каральної системи більшовизму на Волині у 1939—1941 рр. Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка». Львів, 2008. № 612. С. 148—152.
  32. ДАРО. Ф. 400. Оп. 1. Спр. 13.
  33. Україна і Росія в історичній ретроспективі: нариси: в 3-х т. Ред. рада: В.М. Литвин (голова); відп. ред. В.А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2. 528 с.
  34. Політінформація. 14 квітня 1941 р. Хотинський РК КП(б)У. ДАЧО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 72.
  35. Лубянка. Сталин и НКВД — НКГБ — ГУКР «Смерш». 1939 — март 1946. Архив Сталина. Документи высших органов партийной и государственной власти. Под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; сост. В.Н. Хаустов, В.П. Наумов, Н.С. лотникова. Москва: МФД: Материк, 2006. 640 с. (Россия. XX век. Документы).
- REFERENCES
- Lutsky, O. (2006). *Lviv under Soviet occupation 1939—1941. Ukrainian liberation movement: science. zb. Lviv* (Vol. 7, pp. 89—119). [in Ukrainian].
- Kucherepa, M., & Visin, V., & Kondratyuk, K. (Ed.). (2001). The Soviet regime in Volhynia (1939—1941). 1939 in the historical destiny of Ukraine and Ukrainians. *Proceedings of the International Scientific Conference. September 23—24, 1999*. Lviv [in Ukrainian]. (1940, 8 January). *News* [in Ukrainian].
- Kravchuk, L.V. (2020). *Socio-political and socio-economic transformations in Ternopil region (September 1939—June 1941). Author's ref. dissertations for the degree of Doctor of Historical Sciences, specialty 07.00.01 — History of Ukraine*. Lviv [in Ukrainian].
- Slyvka, Yu. (Ed.). (1989). *Reunification of Western Ukrainian lands with Soviet Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian]. (1939, 20 december). *Free Ukraine* [in Ukrainian].
- Kulchytsky, V., & Kondratyuk, S. Establishment of Soviet authorities in Western Ukraine in 1939—1941. Retrieved from: <http://radnuk.info/home/24876-----1939—1941----c.htm> (19.06.2020) [in Ukrainian].
- Terletsky, V.M. (1966). *Council of Deputies of Workers of the Ukrainian SSR in the period of completion of the construction of socialism (1938—1958)* Kyiv [in Ukrainian].
- Resolution of the Bureau of the Rivne Regional Committee of the CP (b) U of May 21, 1940. *Archive of the DARO (State Archives of the Rivne Region)*. F. 400. Op. 1. Spr. 5.
- Pidlisny, Yu. (Ed.). (2014). *Rehabilitated by history. Lviv region. Book second: Boryslav, Brody district*. Lviv; Kyiv [in Ukrainian]. *Archive of the DALO (State Archives of Lviv Region)*. F. 5001. Op. 1. Spr. 16.
- Transcript of the first regional party conference on April 23—25, 1940. *Archive of the DATO (State Archives of Ternopil region)*. F. P.-1. Op. 1. Spr. 3.
- Transcript of the 1st Drohobych Regional Conference of the CP (B) U. 27—28.04.1940 r. *Archive of the DALO*. F. 5001. Op. 1. Spr. 3.
- Lutsky, O. (2009). «Sovietization» of Lviv: September 1939—June 1941 pp. Retrieved from: <https://map.lviv.ua/statti/luckij2.html> (5.07.2021).
- Myshchak, I. (2009). Socio-economic and cultural transformations in the western Ukrainian lands after their incorporation into the USSR: modern historiography. *Historical and geographical research in Ukraine* (Vol. 11, pp. 276—287). Kyiv [in Ukrainian].
- Information on violations of the Revolutionary law in the Chernivtsi region for 1940. *Archive of the DACHO (State Archives of Chernivtsi region)*. F. 1. Op. 1. Spr. 27.
- Certificate of verification of applications received in the name of the Regional Committee of the CP (b) U from Comrade Garage — Chairman of the Hlybokaje District Executive Committee, Bryukhovich — Director of the mill, former staff member of the Hlybokaje RK KP (b) U. *Archive of the DACHO*. F. 1. Op. 1. Spr. 86.
- Pagirya, O. (2013) *Life in the conditions of the Soviet occupation of Western Ukraine in 1939—1941*. Retrieved from: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=253> (13.06.2021) [in Ukrainian].
- Samsonyuk, T.M. (2015). *Poles of Rivne region in the conditions of formation of the Soviet totalitarian regime (1939—1941) The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of historical sciences on a specialty 07.00.01 — history of Ukraine*. Ostrog [in Ukrainian].
- Resolution of the Presidium of the Ternopil City Council of March 19, 1940 «Consideration of applications for incorrect nationalization of property». *Archive of the DATO*. F. R-9. Op. 1. Spr. 105.
- Resolution of the Bureau of the Chernivtsi Regional Committee of the CP (b) U «On the location of military units of the garrison» of December 1940. *Archive of the DACHO*. F. 1. Op. 1. Spr. 4 [in Ukrainian].

- Chairman of the People's Commissar of Ukraine Comrade Korniytsu LR, September 29, 1940. *Archive of the GDA SBU. (Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine)*. F. 16. Op. 33. Spr. 27.
- Stadnyk, G. *From Occupation to Occupation: Lviv in 1939—1941*. Retrieved from: <https://p.dw.com/p/JENc> (21.08.2009 r.) [in Ukrainian].
- Information on the facts of violation of rev-legality in the districts of Chernivtsi region. October 14, 1940. *Archive of the DACHO*. F. P-1. Op. 1. Spr. 27.
- Baran, V., & Tokarsky, V. (2009). *Ukraine: Western Lands: 1939—1941*. Lviv: Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Makharinets, M.E. (2021). *Evolution of legal regulation of land relations in Volhynia in 1939—1960. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (specialty 081 — law)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Pivovarchuk, V.M. (2000). *Socio-economic processes in the western regions of Ukraine (September 1939—June 1941): Abstract of the dissertation for the degree of candidate of historical sciences in the specialty: 07.00.01 — history of Ukraine*. Rivne State University for the Humanities. Rivne [in Ukrainian].
- Transcript of the heads of village councils of Lviv region. *Archive of the DALO*. F. R-221. Op. 1. Spr. 177.
- Transcript of the meeting of secretaries of city committees, district committees of the CP (b) U, and personnel departments of Soviet and economic organizations of the Drohobych region on the selection, nomination and registration of personnel. 1940. 17 May. *Archive of the TsDAGO of Ukraine (Central State Archive of Public Associations of Ukraine)*. F. 1. Op. 20. Spr. 7397.
- Golovko, M.L. (2004). *Socio-political organizations and movements of Ukraine during the Second World War. 1939—1945*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kobrinovich, I.M. (2008). Organization and activity of the repressive and punitive system of Bolshevism in Volyn in 1939—1941. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»* (Vol. 612, pp. 148—152). Lviv [in Ukrainian].
- Archive of the DARO*. F. 400. Op. 1. Spr. 13.
- Litvin, V.M. (Ed.). (2004). Ukraine and Russia in historical retrospect: essays: in 3 vol. (Vol. 2). Kyiv [in Ukrainian].
- Political information. April 14, 1941. Khotyn RK KP (b) U. *Archive of the DACHO*. F. P-1. Op. 1. Spr. 72.
- Yakovlev, A.N. (Ed.). (2006). Lubyanka. Stalin and the NKVD — NKGB — GUKR «Smersh». 1939 — March 1946. Stalin Archive. Documents of the highest bodies of party and state power. Moscow (Russia. XX century. Documents) [in Russian].